

Mera om rättssäkerheten vid administrativa frihetsberövanden

Landssekreteraren ERIK AXELSSON:

I anledning av herr Hartelius' genmäle mot min kritik av hans tidigare artikel i rubricerade fråga kan jag icke underlåta att fortsätta denna kritik även med risk att av herr H. bli beskylld för irritation och oartighet. Herr H. tror sig finna av mitt genmäle att jag blivit irriterad. Nej, herr H., jag är inte irriterad, men jag medger gärna att jag blivit förvånad och framför allt bestört över att en person, som i många år verkat vid ungdomsvårdsskola, är så litet bevandrad i de avhandlade problemen, som herr H. avslöjat såväl i sin huvudartikel som i sitt genmäle, men ändå beträffande såväl bestående förhållanden som utredningens förslag anser det lämpligt att framföra en kritik, som så skjuter över målet som här är fallet. Herr H. vill som en artighet överrätta en blomma till mig "att jag är riksbeaktant för mitt nit, när det gäller att återföra unga flickor till ett sedligt liv". Om detta nu var avsett som en artighet måste jag meddela att jag tyvärr icke kan ta emot denna blomma, då påståendet — i likhet med en del andra av herr H:s påståenden i artikeln — är felaktigt. Jag har visserligen under många år varit ordförande i styrelsen för en ungdomsvårdsskola för vanartade flickor men jag har där icke utträtt mera än vad ordförandena för andra ungdomsvårdsskolor presterat.

Däremot — herr H. — har jag såsom sakkunnig deltagit i utredningen angående rättssäkerheten vid administrativa frihetsberövanden, därför att jag i egenskap av länsstyrelsetjänsteman under många år ingående ägnat mig åt hithörande spörsmål. Jag har i länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län medverkat till införande — så långt gällande lagstiftning medgivit det — av en handläggningsordning, där handläggningen bl. a. i barnavårdsärendena i stor utsträckning är muntlig med såväl den unge och hans föräldrar som representant för vederbörande barnavårds-

nämnd personligen tillstades och där handläggningen avser dels att få fram en så uttömmande allsidig och tillförlitlig utredning som möjligt och dels att — därest barnavårdsnämndens ingripande befinnes befogat — få den unge och hans föräldrar att inse syftet med och behovet av vård. Jag är övertygad om att denna handläggningsordning ur såväl rättssäkerhetssynpunkt som vårdsynpunkt är den som bäst lämpar sig för dessa ärenden och att det skulle ur vårdsynpunkt vara olyckligt om man försökte — som herr H:s hugskott till handläggningsordning innebär — kopiera den kontradiktorisk-ackusatoriska brottmålsprocessen. Herr H. hämtar stöd för sitt förslag ur justitieministerns direktiv till utredningen. Men justitieministern har i direktiven endast anmodat utredningen att undersöka om brottmålsprocessens principer går att genomföra beträffande handläggningen av de administrativa frihetsberövandena. Utredningen har funnit att så inte är fallet och utförligt redovisat skälen härför i betänkandet. Det är riktigt att en och annan remissinstans — i allmänhet sådana som ej ha någon som helst erfarenhet av de administrativa frihetsberövandena — ansett att utredningens förslag icke till fullo tillgodoser rättssäkerhetskravet, men flertalet remissinstanser har ansett att utredningen drivit rättssäkerhetssynpunkterna för långt till förfång för effektivitets- och vårdintressena. Jag delar helt herr H:s uppfattning att det för vården och behandlingen är lyckligast om man kan få såväl den unge som hans föräldrar att acceptera åtgärderna och det är ju det den nuvarande handläggningen också går ut på.

Herr H. gör stort nummer av att barnavårdsnämnden är första instans i barnavårdsärenden under det att nykterhetsnämnden icke kan fatta beslut om tvångsomhändertagande av en vuxen person utan måste hänskjuta frågan till länssty-

relsen. Skillnaden är emellertid i själva verket ej alls så stor som herr H. tycks tro. Barnavårdsnämnden har visserligen rätt att fatta beslut om omhändertagande av en ungdom men om denne eller hans föräldrar icke lämnar skriftligt samtycke till omhändertagandet måste beslutet underställas länsstyrelsen. Ett sådant skriftligt samtycke har stor likhet med det frivilliga ingående på nykterhetsvårdsanstalt, som kan förekomma enligt nykterhetsvårdslagen, och som innebär att vederbörande vid ingåendet skriver under en förbindelse, innefattande rätt för anstalten att tvångskvarhålla honom där under viss tid.

När det gäller barnavårdsärendena kommer under länsstyrelsens prövning alla de beslut om omhändertagande där någon av föräldrarna eller den unge icke lämnat sitt skriftliga medgivande. Det är väl då särskilt viktigt att man ägnar uppmärksamhet åt rättssäkerheten i just dessa fall. Det torde väl vidare ej vara herr H. obekant att den nya barnavårdslagen, när det gäller handläggningen inför barnavårdsnämnden, infört ett flertal bestämmelser avsedda att garantera rättssäkerheten. Jag vill vidare fästa herr H:s uppmärksamhet på att utredningen i sitt betänkande konstaterat att utredningen, som undersökt ett flertal fall av påstådda obehöriga frihetsberövanden samt gjort förfrågan hos olika myndigheter om förekomsten av sådana fall, icke funnit något fall av obehörigt frihetsberövande, som kan hänföras till brister i reglerna för förfarandet. Egentligen synes herr H. icke syfta så mycket på rättssäkerheten i samband med meddelandet av beslut om frihetsberövande utan i stället främst på rättssäkerheten vid verkställigheten av beslut angående placering på ungdomsvårdsskola. Herr H. vill därvid göra gällande att barnavårdsnämnderna, därför att de ej noga följa den unges förehavande efter det beslut meddelats om hans placering på ungdomsvårdsskola och till dess plats erhållits, i många fall utan att vårdbehov föreligger berövar en ungdom friheten. Om nu herr H:s påstående skulle vara riktigt, så kan den av herr H. föreslagna processordningen inte råda bot på detta missförhållande, som ligger på verkställighetsplanet och inte på beslutsstadiet.

För det kan väl ändå inte vara herr H:s mening att den av honom föreslagna domstolen skulle befatta sig med verkställighetsåtgärder. För övrigt har herr H. trots stora ansträngningar icke lyckats visa att här *ur rättssäkerhetssynpunkt* föreligger några missförhållanden. Herr H:s statistik på antalet fall, där ungdomsvårdsskolan saknar uppgift angående elevens skötsamhet, innehav av arbete, bruk av alkohol och narkotika under väntetiden på plats i ungdomsvårdsskola, bevisar nämligen ingenting i detta avseende. Herr H. drar av det förhållandet att barnavårdsnämnden i flertalet fall ej inrapporterat hur den unge skött sig under väntetiden den slutsatsen, att barnavårdsnämnden ingenting känner till härom. Nu är det ju så att det ej finnes någon skyldighet för en barnavårdsnämnd att till socialstyrelsen, som beviljat plats på ungdomsvårdsskola, eller vederbörande ungdomsvårdsskola, dit eleven hänvisats, under väntan på ledig plats rapportera hur den unge sköter sig. Det är nämligen barnavårdsnämnden, som har att, när den erhåller besked att plats finnes, taga ställning till om beslutet skall verkställas dvs. om den unge skall införförpassas till skolan. Att barnavårdsnämnderna gör en sådan prövning och verkligen följer den unges förehavande under väntetiden visas väl bäst av att det ingalunda är ovanligt, att en barnavårdsnämnd återkallar en platsbegäran eller begär att anvisad plats må stå öppen en tid, därför att den unge under väntetiden visat sådan skötsamhet, att det vill synas som om vård å ungdomsvårdsskola icke skulle erfordras. Att det sedan ibland händer att barnavårdsnämnden icke kan ge besked angående den unges skötsamhet under väntetiden är kanske heller inte så märkvärdigt. Den unge har kanske under väntetiden hållit sig undan och först genom efterlysning hos polismyndigheten, då platsen står klar, kunnat anträffas. Införförpassningen till ungdomsvårdsskolan sker då direkt av den polismyndighet, som anträffar den unge, om denne begivit sig från hemkommunen. Jag vill ingalunda bestrida att herr H. kan plocka fram ett eller annat fall, där med hänsyn till den unges skötsamhet under väntetiden lämpligheten

av att införpassa honom till ungdomsvårdsskolan kan ifrågasättas. Om man nu vill undvika att sådant inträffar gör man detta allra bäst genom att utöka platsantalet på ungdomsvårdsskolorna så att några nämnvärda väntetider inte behöver uppstå. I varje fall råder man ej bot på detta missförhållande med herr H:s recept.

Till sist. Jag betvivlar ingalunda herr H:s ärliga uppsåt och omtanke om samhällets olycksbarn men när man som herr H. i sin kritik låter

känslan överflygla logiken får man nog finna sig i att få en och annan "örfil". För övrigt tycker jag att herr H. borde vara litet försiktig med att på så lösa grunder som här skett kritisera barnavårdsnämnderna och deras tjänstemän, som — därom kunna vi väl vara överens — ha en svår och krävande uppgift att fylla och som inte böra lastas för förhållanden, som ligger utanför deras rådighet.

Med. doktor HANS HARTELIUS:

Det personliga i polemiken från hr Axelssons sida beklagas av mig och troligen också av läsekretsen. Jag beklagar hr Axelssons dementier i det sista inlägget om hr A:s personliga nitiska engagemang och tillåter mig framhålla, att jag inte tror på detta, vilket är mer än en artighet. Jag beklagar också och tror ej heller på påståendet att vare sig den första eller den andra "örfilen" icke varit avgiven i hastigt mod, något som ju i allmänhet brukar ursäktas rätt mycket. Personligen skäms jag icke alls för mitt känslengagemang i denna fråga och tål väl både den första och den andra "örfilen". Jag är angelägen om att inte ånyo irritera hr A. och vill försöka att undvika att kritisera hans person även i fortsättningen.

Därifrån till saken. Hr Axelsson refererar sin erfarenhet från länsstyrelseplanet. Uttryckligen har jag sagt i min första artikel att jag icke tror att där begås några felaktigheter av nämnvärd betydelse. Hr A. behöver således inte söka övertyga mig om något, som jag sagt redan primärt. Detta är helt onödigt och rätt ologiskt. Men om nu hr A. personligen haft denna uppfattning om att det fungerar väl på länsstyrelseplanet med nuvarande ordning, något som jag icke ifrågasatt, varför biträder han då ett förslag om att denna andra instans skall förändras till en socialdomstol. Är detta logiskt? För min egen del omfattar kritiken ej andra instans utan första i fråga om barns och ungdoms omhändertagande och berövandet av deras frihet. Nu söker hr A. göra gäl-

lande att där inte föreligger någon nämnvärd principiell skillnad, nämligen att barnavårdsnämnd icke i riktigt så stor utsträckning är ensam om att fungera som första instans och gör en jämförelse med förhållandet på nykterhetsvårdens område. En jämförelse som knappast kunde ha valts olyckligare, vilket här närmare skall redovisas.

Vid svenska nykterhetsvårdsförbundets stora rikskonferens i Stockholm den 7—8 november lämnade den nu sittande nykterhetsvårdsutredningens ordförande en redogörelse för de principiella linjerna i utredningens förslag. Därvid framhöll ordföranden att man enligt utredningen i fortsättningen mycket klart bör skilja på frivillig vård och tvångsintagning. I det syftet föreslår utredningen, att bestämmelsen om frivilligt ingående på anstalt enligt 58 § nykterhetsvårdslagen upphäves. Denna frivillighet är ju, som alla initierade väl vet, yttrade ordföranden "en cynisk lek med ord" och icke värdig ett rättssamhälle, där man beflitar sig om klara legala definitioner, vilkas innebörd är uppenbar för medborgarna i gemen. Undertecknad var själv närvarande och tog del av dessa synpunkter, men för att styrka riktigheten av detta har jag tillåtit mig att citera det officiella referatet av vad nämnde ordföranden sade, såsom det införts i Alkoholfrågan nr 8 av 1960. Ordföranden i fråga är landshövdingen i Göteborgs och Bohus län Per Nyström!

För mig innebär frivilligheten något mera än bara ett slappt accepterande av ett tvång och

man gömmer inte faktum "frihetsberövande" bakom en myt om frivillighet. "Rättssäkerheten vid administrativa frihetsberövanden" måste omfatta ej bara formler utan även institutioner och praxis. Min kritik gällde emellertid en utredning och frågan är om denna utredning verkligen har utrett. Bevisbördan är här alltså närmast omvänd. Hr A. fortsätter med att påvisa vissa svårigheter vid andra alternativ och personligen har jag ingen önskan att förneka dem. Det är givet att även för en domstol kan det vara besvärligt att övervaka verkställighet. Emellertid sker redan mångestädes i Europa att verkställigheten kontrolleras och provas av domstolarna. I vårt land sker det, när det gäller den villkorliga domen och enligt förslaget till den nya skyddslagen borde den funktionen hos domstolarna ytterligare utvidgas. Något principiellt hinder för att domstolar tar på sig en kontrollerande funktion kan jag icke se att det föreligger.

Ett annat argument hos hr A. är värt att närmare syna. Ur det faktum att barnavårdsnämnderna någon gång återkallar en begäran om plats på ungdomsvårdsskola drar hr A. den slutsatsen att barnavårdsnämnderna också provar och följer den unges förehavande under väntetiden. Visst är detta ej sällan riktigt. Men vet vi egentligen om detta inte borde ske oftare. Ty detta är direkt glädjande och borde således ytterligare eftersträvas. Jag vill ingalunda att något sådant skall undvikas utan tvärtom att även väntetiden utnyttjas. Att använda detta argument för att man skall utöka platsantalet på ungdomsvårdsskolorna, så att några nämnvärda väntetider inte behöver uppstå, synes mig helt orimligt. Dessa väntetider har sin ytterst ogynnsamma och skadliga inverkan på annat sätt och motivet för att de skall nedbringas skall vara dessa sakskäl och inte att man till varje pris skall få en påföljd verkställd för att visa att barnavårdsnämnden "haft rätt". Men det verkligt viktiga i frågan är

att vi fortfarande inte vet i vilken utsträckning barnavårdsnämnderna verkligen eftersträvar och lyckas hålla sig à jour med den unges utveckling under väntetiden och att terapeutiskt kunna utnyttja den. De erfarenheter som jag har kunnat redovisa är nog för att påkalla en utredning i frågan. Den utredningen borde ha utförts av kommittén för de administrativa frihetsberövandena.

Hr A. kan notera att barnavårdsnämndernas rätta funktion ligger mig ytterligt varmt om hjärtat. Och jag är övertygad om att med en annan och bättre ordning än den nuvarande, skulle deras svåra och krävande uppgift kunna bli lättare och bättre utförd och detta särskilt till fromma för det klientel de har att arbeta med.

I förlitande på den kvalificerade läsekretsens tidsskrift har tillåtet jag mig avslutningsvis att ställa följande frågor.

1. Har utredningen verkligen utrett säkerheten vid administrativa frihetsberövanden såsom de nu praktiseras i första instans på barnavårdsområdet?

2. Hur skall vi ställa oss personligen, särskilt vi läkare, i den än mer vitala frågan: Vad sker i det som synes ske med de barn och ungdomar, som samhället berövar friheten? Blir deras ärenden prövade på ett rättvist och samtidigt konstruktivt sätt? Blir de med nuvarande ordning dömda till vård, eller kanske till vanvård? Kan vi få en bättre ordning till stånd?

För de rätt många läkare, som är socialt verk samma, respektive medverkar vid administrativa frihetsberövanden av ovannämnt slag, är detta så viktiga frågor att de inte utan vidare kan avfärdas. Undertecknad är säkerligen bara en bland många, som ställt sig dessa och liknande frågor och undertecknad är säkerligen liksom mången annan *besviken* på att den officiella utredningen inte givit oss tillfredsställande svar på dem.

Med dessa inlägg betraktar tidskriften den förda debatten om utredningen rörande de administrativa frihetsberövandena som avslutad.